

ВІЙНА З |Р|О

Науково-фантастичне оповідання

Лише підлога у вагоні, який мчав монорельсом, трохи тримтіла. А що вагон не мав вікою і не було видно стін тунелю, руху зовсім не відчувалось. Пасажири в старанно випрасуваних мундирах, на яких сяяли гудзики й ордени, погойдувались у кріслах, поглинуті роздумами й неголосними розмовами. Тисячі футів твердої гірської породи над їхніми головами захищали їх від війни. Зі швидкістю сто п'ятдесяти миль на годину вагон віз генерала Піра з його штабом до бойового командного пункту.

Коли завищала застережна сирена, машиніст щосили натиснув на гальма і дав задній хід. Проте було надто пізно. На повній швидкості металева капсула врізалася в барикаду з каміння й багнюки, що перегородила тунель. Броньована обшивка пом'ялася і зіжмакалася, поки вагон остаточно зупинився. Світло згасло; в цілковитій тиші, що запала після пронизливого скреготу, чувся лише слабкий стогін.

Генерал Пір вибрався з крісла, потрусив головою, щоб у ній прояснилось, і дістав ліхтарика. Промінь ковзнув по вагону, запаливши лелітками порошинки, що кружеяли в повітрі, й вихопив з темряви бліді злякані обличчя штабістів.

— Прошу усний рапорт про втрати,— наказав генерал своєму ад'ютантові якнайгрубіше, щоб приховати тримтіння в голосі. Важко бути генералом у дев'ятнадцять років. Пір зробив над собою зусилля, щоб незворушно очекати, поки металевий робот-ад'ютант повільно рухався проходом.

Надійно закріплені крісла вселяли надію на незнані втрати. Поза останнім рядом крісел лежало каміння, що залетіло крізь розтрощений передок вагона. Машиніст, безперечно, загинув, і це було на краще. Адже позбавляло клопотів з військовим трибуналом.

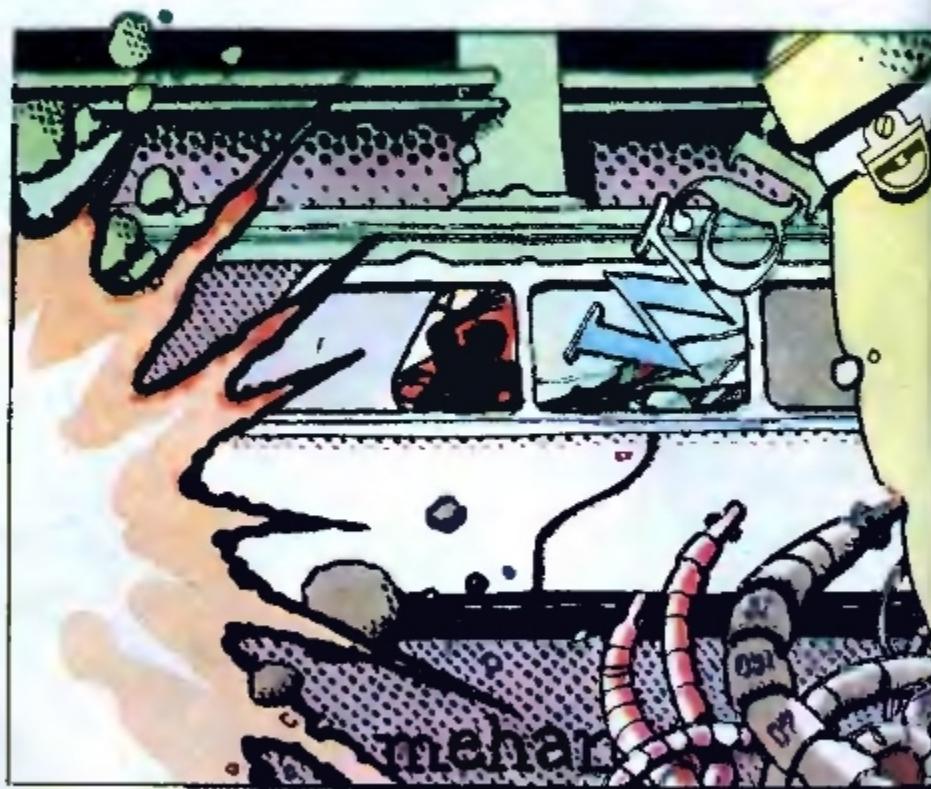
— Один загинув, один пропав безвісти, одного поранено, наявна жива сила — сімнадцять чоловік.— Робот-ад'ютант відсалютував і застиг — увесь увага,— чекаючи нових наказів. Генерал Пір нервово покусав губи.

Пропав безвісти — машиніст. І, напевно, був мертвий. «Одним загиблим» був новий капітан зі служби перехоплення, який, на своє лихо, саме вихилився з крісла, коли сталася катастрофа. Спинка крісла переламала йому шию, і тепер його жахливо вивернута голова звисала. Стогнав той один поранений, якому пощастило більше за капітана. Генерал Пір ступив між крісел і спрямував світло ліхтарика на бліде, спінніле обличчя полковника Ціна.

— Моя рука, сер,— хапнув повітря полковник.— Я саме потягнувся, коли сталося зіткнення, рука сіпнулася назад і вдарилася об металевий край крісла. Мабуть, перелом. Як боляче...

— Досить, полковнику! — урвав його Пір, трохи підвищивши голос, бо полковницький переляк став передаватися і йому. В проході, за спиною Піра, почулися кроки його заступника, генерала Натії.

— Ви пройшли навчальний курс надання першої

Малюнки О. МІХНУШОВА

допомоги, генерале,— сказав Пір.— Перебинтуйте його, а тоді доповісте мені.

— Слухаюсь, сер,— відповіла генерал Натія, в голосі якої також забринів переляк.

«Хай їм грець,— подумав Пір,— генералові ж бо не личить так себе поводити. Ми не можемо виказувати переляк перед підлеглими, хай би що там не відчували». Він не завважив на те, що генерал Натія була дівчиною, якій ледве минуло вісімнадцять років.

Щойно штаб наготовувався слухати, Пір зосередив свою увагу на вирішенні невідкладних проблем. Він відчув полегшення, вдавшись до аналізу. Вирішувати проблеми було його фахом — вибір зробили ще до його народження, коли генії проби встановили найкращу комбінацію ДНК у банку сперматозоїдів і яйцеклітин Пірових батьків. Ці вроджені якості та наступне навчання якнайкраще підготували його до командування. З миттєвою реакцією, притаманною молодості, він був серйозним супротивником на полі бою і мав усі шанси зробити блискучу кар'єру десь протягом наступних чотирьох-п'яти років, перш ніж піти у відставку.

Тож для людини, котра невдовзі мала управляти глобальним конфліктом, проблема в тунелі видавалася дитячою забавкою.

— Що з комунікаціям? — кинув він і тицнув пальцем у бік майора військ зв'язку. В голосі Піра забриніли владні нотки, що так не відповідало його по-хлоп'ячому коротенькій стрижці й веснянкуватому обличчю.

— Зв'язку немає, сер,— відповів, козирнувши, майор.— Обвал у тунелі пошкодив і підземні кабелі. Я спробував зв'язатися з допомогою польового телефону, однаке ніхто не відповідає.

— Хто знає, на якій віддалі ми від командного

ЗОСТАМУ

штабу? — запитав Пір, підвищивши голос так, щоб його почули всі у вагоні.

— За хвилину... я скажу, сер,— відгукнувся сивий полковник комп'ютерних військ. Він став рухати шкалу на своїй кишеньковій логарифмічній лінійці, кліпаючи очима під світлом ліхтарика.— Невідомо, яка довжина тунелю і де точно міститься пункт. Але мені доводилося раніше долати цей шлях, який забирає, як правило, три години з хвилинами. Отже, обчисливши час, коли сталася катастрофа, нашу швидкість, врахувавши гальмування...— Він почав щось бурмотіти собі під носа, поки Пір, завмерши в нетерпінні, чекав. Йому необхідна була ця інформація для того, щоб зробити наступний крок.

— До командного пункту від сорока до шістдесяти миль, сер. Це крайні показники, тобто відстань можна визначити десь у п'ятдесят миль...

— Що ж, непогано. Мені потрібні два добровольці, ось ви і ви. Пройдіть у передню частину вагона і подивіться, чи не можна прокопати прохід у завалі. Спробуємо вийти назовні й продовжити шлях пішки. Командуванню потрібна наша допомога, якщо Ворог уже так близько.

Останнє було сказано для підняття морального духу штабістів — навчальні програми привчили Піра при найменшій нагоді звертатися до людських почуттів. Особливо в незвичайних ситуаціях. Він похмуро вп'явся очима в темряву. Над силу опанував себе, щоб не виказати хвилювання в голосі, віддаючи наказ підрахувати харчі й принести води. Коли це було зроблено, направив свого ад'ютанта на допомогу двом чоловікам, котрі розкопували завал. У такій роботі один робот вартій десяткох — що вже казати про двійко! — чоловіків.

Вони витратили майже дванадцять годин на те, щоб зробити наступний крок. Розкоп-

ки вів один робот-ад'ютант, а вони всі по черзі відтягали каміння з проходу, що його він продовбував. Часом згори сипалися уламки скелі з землею, та вони в поквапі не зважали на це, аж доки лавина, що обрушилася від удару робота, поховала його під собою. Вони стали розгрібати завал, поки докопалися до ніг робота, тоді Пір обв'язав його за літки шматками вже непотрібного телефонного дроту. З іншого кінця вони зробили на дроті скрутку й, ухопившись за них, спільними зусиллями витягли ад'ютанта з його поховання. Після цього робота сповільнилась: вони стали відгинчувати крісла й використовувати їх замість підпорок. Тож, враховуючи всі зусилля, дванадцять годин, що вони їх витратили, аби зробити наступний крок, було й не так багато.

Коли вони вивільнилися з пастки, генерал Пір дозволив зробити півгодинний перепочинок. Усі спраглq припали до фляг, а тоді втомлено поглягали з обох боків тунелю. Гордість і посада заважали Пірові й собі відпочити, тож він пішов перевірити, чи не перегорожено тунель далі; робот-ад'ютант тримався біля нього.

— На скільки годин вистачить твоого акумулятора? — спитав Пір.— При максимальному навантаженні?

— Більш як на триста.

— Тоді біжи вперед. Якщо зустрінеш новий завал, починай його розкопувати, а ми тебе наздожнемо. Коли ж дістанешся до Командного пункту без перешкод, попроси їх вислати нам назустріч вагон, щоб не гайнувати часу.

Робот козирнув і пустився бігти, його крохи поступово завмерли вдалини. Пір подивився на світляний циферблат свого годинника і оголосив про кінець перепочинку.

Просування вперед з миготливим світлом ліхтарика навіювало сонливість, притуплювало відчуття. Так вони рухались цілих вісім годин, трохи перепочиваючи після кожної. Коли почали уповільнювати ходу, засинаючи на ногах, Пір неохоче оголосив привал. Він примусив усіх спершу поїсти, а тоді дав поспати чотири години, перш ніж силоміць підіяв їх на ноги. Вони знову пустилися в дорогу, тепер набагато повільніше, і через п'ять годин шкандібання в темряві побачили попереду фари вагона.

— Всім спрямувати на нього ліхтарики! — наказав Пір.— Не вистачало, щоб він нас переїхав.

Робот-машиніст вів вагон на середній швидкості, виглядаючи їх. Вони залізли всередину і майже всі проспали решту шляху до Командного пункту. Ад'ютант звітував Пірові:

— Я доповів про пошкодження, а в іншому тунелі виявили ще два завали.

— Яка їхня причина?

— Розвідка поки що не певна, але обіцяє невдовзі повідомити.

Пір приховав свою думку про розумові здібності

розвідки, щоб навіть роботи не почули зауваження, яке підривало бойовий дух. Він посмикав свою спінілу сорочку і раптом зауважив, що у вагоні ставало все спекотніше.

— Шо з кондиціонером? — роздратовано спитав він.

— Усе гаразд, сер. Просто в тунелі висока температура, більша звичної.

— Чому?

— Ще не з'ясовано, сер.

Спека зростала з наближенням до командного пункту, і Пір дозволив розстібнути комірці. Вагон шавно зупинився біля величезної платформи в кінці тунелю. Щойно розчинилися двері, всередину ринуло ще більш розичене повітря, забивши дихання.

— Бігом в укриття! — прохрипів Пір, відчуваючи, як слова дряпають горлянку. Вони сплигнули й пустилися бігти до герметично закритого шлюзу в глибині платформи під прицілом автоматичних гармат, що проводжали їх, обертаючись у броньованих вежах, якими була всяна металева стінка. Пристрій провели пізнавання, і зовнішні двері, шойно штабісти наблизилися, почали важко оберзатися. Хтось зойкнув, упавши, бо торкнувся незахищеною частиною тіла розжареної металової платформи. Пір примусив себе дочекатися, поки всі пройдуть за двері, і ступив туди останній. Коли двері зачинилися, всі подегшено зітхнули, однаке температура повітря залишалася такою самою високою, поки вони проминали всі п'ять входів чогнишлюзового приймача. І навіть у самій фортеці було спекотніше, ніж звичайно.

— Можливо, через цю спеку нас і послали на тиждень раніше, — висловила принущення генерал Натія. — І спека, і завад у гунсі можуть пояснюватись наступом Ворога.

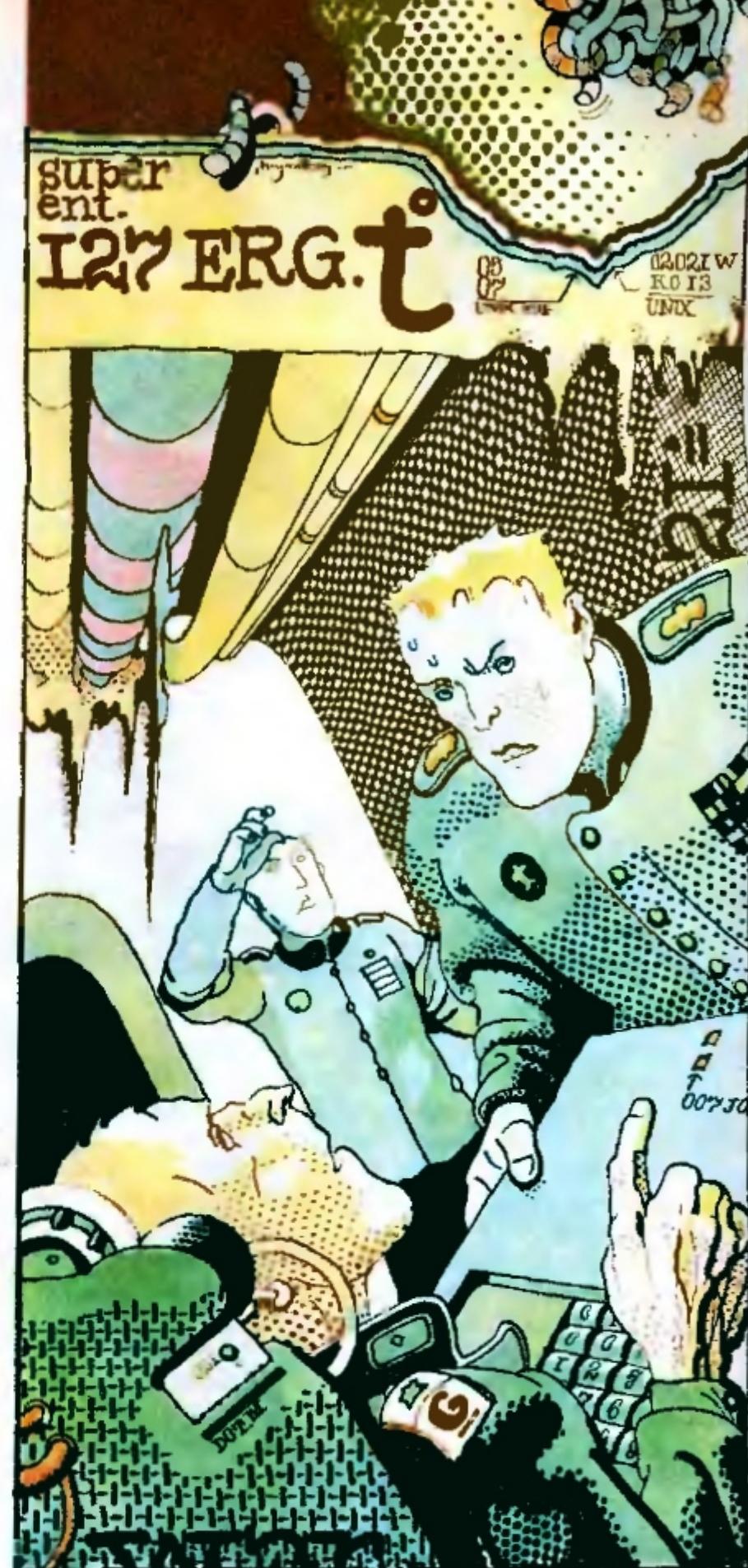
І хоча Пір лішив такою ж висновку, вголос цього не визнав навіть перед своїм першим заступником. До того ж йому було відомо раніше, що саме надзвичайне становище на командному пункті примусило змінити терміни, проте в чому полягало це становище, командування не знато. Якнайвидніше, хіба що не бігом. Пір ловів свій штаб до контролюваного входу на командний пункт.

Щось було негаразд. Ніхто не озвався, коли він запитав про дозвол увійти. Роботи з обслуги байдуже виконували свої обов'язки, але не було видно жодного офіцера. В першу хвилину Пір вирішив із завмірнням серци, що за чотирма бойовими пультами нема нікого. Та раптом помітив палець, що натиснув кнопку на головному пульти — чоловік за пультом так низько сповз у крісло, що його ледь було помітно. Пір швидко ступив до пульти і почав будо відлавати честь, однаке його рука зависла в повітрі і мимоволі опустилась. Ув очах відбився жах.

Оператор у кріслі зрештою відчув, що хтось стоять поруч. Над силу він підняв від пульти запалені й глибоко впалі очі. Пір устиг помігти застиглій біль на денці операторових очей, які, інче перелякані тваринки, визирнули на мить з поборніх очниць і знову вп'ялиси в екран, а висохла третяча рука потяглася до пульту.

— Дякувати богу, ви прийшли... кінець кінцем... гостоли... — шептіт перешов у невиразне хріння.

Руки офіцера-оператора були все покозоті, на місці уколів — сліди засохлої крові. Розкидані картонні коробки і пляшечки з-під ліків на столі

розповідали без слів про те, як постійні привідували себе не снати й прашувати, коли людські можливості давно вичерпалися: тут були стимулатори, гоніозамінники, глюкоза, наркогінатори, вітамінні сполуки. Схоже, протягом багатьох днів ви сидів сам-один у цьому кріслі, керуючи всіма чотирма бойовими пультами, приєднаними до його контрольної панелі. Сам-один — з невідомої й страшної причини — він вів війну, чекаючи на допомогу.

— Генерале Натіє, переведіть керування на вільний пульт, — наказав Пір.

Із знанням справи вона сіла в крісло і ввімкнула ретранслятор з інших пультів. Швидко розібравши сітку, дізналася:

— Я готова, сер.

Пір віддав наказ переключити — червоне сві-

тіння зникло з екрана перед ним і спалахнуло на екрані Наті.

Ця червона світла пляма була наче останньою іскоркою життя, що шатримувала оператора. Щойно вона згасла, він затулів обличчя руками й похилився на бильце-качалку. Пір схопив його за плечі й термосив, доки він опустив руки і в останньому проблеску свідомості звів голову. Долючи біль, чоловік розплющив очі.

— Шо сталося? — спитав Пір. — Де всі?

— Загинули, — почулося тихе шепотіння кохаючого. — Я один лишився живий, бо в той час спав у ліжку. Тільки тому не торкнувся пічного металевого. Самі простирадла, матрац. За словами робогів, через мегал передалися коливання — підзвукові чи надзвукові, якогось нового типу. Вони всіх відштовхували, вбили, згустивши білок у крові. Наче яєць, варені яйця, він загинув.

Коли оператор знову знепритомнів, Пір зробив знак офіцера медичної служби, який стояв поруч. Подивившися на сущільну металеву підлогу, Пір зірвавши балькою ніс, могли знову тутти в дно вібраційни пристрій. Чи ще пустять? Роботи мусили вжити застережних заходів. Він обернувся до робота-командувача, який стояв з неподілним задумом півоком комп'ютерного банку. За розмірами то був звищаний пересувний робот, на його пристрій вказував лише великий екран, вмонтований у тулуб, і товстий кабель, металева пурпурна, що з'єднувала робота з комп'ютерами за його спиною.

Там було серце командного пункту — звичайний ряд комп'ютерних моніторів, а також блоки логіки та пам'яті.

— Чи встановили ви джерело вбивчої вібрації? — запитав Пір у робота-командувача.

— Це пристрій, який автоматично змонтувався і прикріпився до зовнішньої стіни командного пункту. Пого виявили, що він почав діяти, обчислили частоту коливань і нейтралізували протягом трьох хвилин сімнадцять секунд. Ні устаткування, ні роботи не постраждали, оскільки частота викликаної вібрації завдала шкоди лише тваринному білку. Весь штаб, за винятком цольковника Фрея, загинув миттєво. Велика кількість їстівних припасів у морозильних установках.

— Про їжу ми самі потурбуюмося пізніше. Де той пристрій?

— Там, — робот показав у протилежний куток. Він пішов попереду, кабель плавко зазміївся за ним. Наблизившися, робот стягнув покривало з якогось предмета захисного купола в один ярд. Це не нагадувало жоден з пристрів, бачених Піром раніше, швидше віглядало як сплетіння маленьких лисичких корінчиків: червонуватий ґрунт звідє між ними лише підкреслював враження.

— Як воно працює?

Робот узяв пристрій, накинувся над ним, наблизивши свої мікроскопічні окуляри, й обережно пітиг одну з жилок. Генер вони лежала на розкритій мегадевій долоні робота — вісім дюймів завдовжки й одна восьма дюйма в діаметрі. Зблизька стало помітно, що жилка зовсім не однорідна і не гнука, а складається з круглільких обточених сегментів. Робот почав пояснювати:

— Вібраційний генератор складається з багатьох таких механізмів, однакової конструкції. Ось тут, у передній частині, тверда насилка, що просвердлює отвори в породі. Роздрібнені шматочки проходять крізь механізм і знашуються в цій частині! принцип нагадує дію земляного черв'яка. Ось тут — спрямовуючий зниарат, який з допомогою ареометра підправяє механізм у напрямку нашої бази. Тут — енергетичне джерело, я тут — частотний генератор. Коли механізми роз'єднані, вони нічим не загрожують, іхнє вібраційне випромінювання непомітне. Проте щойно вони об'єднуються і починають діяти всі разом, виробляють смертоносну частоту коливань.

— Чому їх не виявили, перш ніж вони почали діяти?

— Маса кожного окремого механізму надто мала, і вони не мають металевих частин. До того ж рухаються дуже повільно — вони витратили багато часу, щоб дістатися командного пункту і об'єднатися для нападу.

Скільки?

Після визначення чутгевості іхніх ареометрів щодо величини нашого командного пункту і обчислення швидкості їхнього руху було встановлено, що вони застуривши в ґрунт чотири роки тому.

— Чотири роки! — генерал Пір жахнувся самої думки. Ті довжелезні мілі ґрунту й гірської породи, що оточували зусибіч командний пункт і видавалися такими вигідними, раптом виявилися напханими безжалісними повзучими механізмами, які нехильно наблизалися. — Чи не виготовить Ворог іншої такої

партії механізмів?

— Це вже не має значення, оскільки відомо, як проти них боротися. Ми встановили захисні екрані й детектори.

Тривога поволі минула, Пір витер рясний піт з обличчя і огледів свій штаб. Працювали всі чотири бойові пульти, напіврештки полковника Фрея винесли геть. Усе було добре, за винятком клятої спеки.

— А це якого біса? — роздратовано кинув Пір. — Чому підвищується температура? Ви мусите відшукати причину.

Підвищення температури пояснюється розпеченими зонами в ґрунті навколо бази. Причина цих гарячих плям невідома.

Пір спіймав себе на тому, що гризе ніготь великого пальця, і роздратовано висмикнув палець з рота.

— Причина невідома! Як на мене, все досить ясно. Якщо Ворог спроможний вмонтувати хвильові генератори в ці малесенькі пластикові спагетті, то, ясна річ, здатен виготовити такі пристрої іншого типу з компактними тепловими генераторами. Можливо, вони рухалися, як друга хвиля услід за коагуляційними генераторами.

— Така гіпотеза розглядалася серед інших можливих пояснень, однаке в нас нема доказів...

— То розшукайте їх! — Піра дратувала зашарубла логічність роботів, хоч би якими розумними вони теоретично були. Пояснення таємничої спеки, як на нього, лежало на поверхні. Він натиснув кнопку «Виконання команди» на грудях робота і наказав: — Негайно дослідити ґрунт у розпечений зоні в пошуках інших свердлильних пристрій.

Переклавши турботу про особисту безпеку на плечі роботів, генерал зосередив свою увагу на воєнних діях. Успішний хід операції дещо послабив напруженість, що стягнулася тугим вузлом у його грудях. Богники, що спалахували на контрольних екранах, несли закодовані сигнали для частин тилу і постачання, а також для розвідки. Оператори порівнювали й перевіряли дані, що їх передавали на головний пульт, за яким так само сиділа генерал Натія, щоправда, вже менш нашорошена. Електронна війна велася з такою швидкістю, що людині годі було за нею встежити. Всі ракети, протиракетні засоби, зенітні реактивні снаряди, винищувачі, танкові ескадрони були під контролем і управлінням роботів. Комп'ютери найрізноманітніших рівнів інформованості й чутливості керували бойовими діями. Те саме стосувалося і служб тилу та постачання. Проте війну розпочали люди, і вони мусили її завершити. Оператори надавали стрункості розрізнем фахом глобального конфлікту і вибирали найкращий хід з тих, що їх пропонували стратегічні машини. Війна велася успішно. Аналіз результатів засвідчив незначну перевагу над Ворогом протягом останніх дев'яти місяців. Якби цю перевагу зберегло — а то й розвинуло — наступне чи наступне наступного покоління, можна було б сподіватися на цілковиту перемогу. Від такої думки Пір відчув утіху і водночас легке зніяковіння.

Через п'ять вахт першого термітного пролазу було виявлено і знешкоджено. Пір з відразою розглянув пристрій. Такий малий, а стільки від нього лиха. Хоча штабісти й перейшли на тропічну уніформу, так само страждали від розпеченої повітря. Єдине, чим різнився зовні цей пролаз від

хвильових генераторів, був колір пластикового корпусу, вогненно червоний у нового пристрою.

— Як він генерує тепло? — спітав Пір робота-командувача.

— Пристрій несе в собі самовбивчу схему. Енергетичний блок короткочасно замикається з полем, що стискається. Електроконтур спалахує протягом мікросекунд, але цього досить для того, щоб стиснути певну кількість водню...

— I він вибуває! То це маленька воднева бомба?

— В певному розумінні — так. Але виділяється незначна радіація, більшість звільненої енергії обертається на тепло. Внаслідок вибуху в ґрунті утворюється гніздо розпеченої лави. Тепло поступово передається на нашу базу. Нові вибухи постійно збільшують пояс розпеченої ґрунту.

— А ви не можете виявити і зруйнувати ці пристрії, перш ніж вони вибухнуть?

— Це непросто — аж надто багато таких пристріїв і чимала територія, яку доведеться дослідити. Вже будуються спеціальні механізми й детектори. Ми врахували всі фактори, і можна на дев'яносто дев'ять відсотків запевнити, що тепло більше не підвищуватиметься, коли наштовхнеться на контрдію з боку нашої бази.

Пір міг полегшено скинути тягар з душі: постійна задуха всіх їх мордувала. Його лише мимоволі зацікавило, до якого рівня підвищиться спека, перш ніж температура почне падати.

— Отже, яка, за вашими розрахунками, найбільша можлива температура? — спітав він.

— П'ятсот градусів, — з металевою незворушністю проказав робот.

Пір зазирнув у порожні очі машини й відчув, що тримтити і хапає ротом повітря.

— Як?! Та це ж у п'ять разів більше за температуру кипіння води!

— Абсолютно точно. Вода кипить при температурі сто градусів.

Пір отетерів, не вірячи власним вухам.

— Та ти розумієш, що кажеш? Чи гадаєш, що люди... Як ми зможемо жити?

Робот промовчав, оскільки такі проблеми не входили в компетенцію роботів командного пункту. Пір покусав губи і висловився інакше:

— Така температура не влаштовує персонал, навіть якщо автомати її і витримають. Ви повинні знайти спосіб, як зменшити температуру.

— Це питання вже вирішено, оскільки для багатьох ніжних блоків така температура критична. Повітряні кондиціонери працюють з найвищим навантаженням, і додати нові секції вже неможливо. Тому було проведено буріння і відкрито неподалік запасні води, що ними можна замінити повітря на базі. Вода поступатиме холодна і перебере на себе тепло.

Не найкраще, скоріше компромісне рішення, але хоч щось. Одну кімнату можна закупорити як сховок, а оператори працюватимуть у скафандрах. Незручно, але терпимо.

— Якої температури досягне вода? — поцікавився Пір.

— Стад сорока градусів. Води вистачило б понизити температуру ще більше, однаке базу побудовано з урахуванням циркуляції лише повітря. А втім, усі автомати бойового зразка водонепроникні...

— Але ж люди! — скрикнув Пір. — Та якби й були вони також водонепроникні, однаково зварилися б у тому вашому бульйоні. Ну як нам це пережити, поясни! Схема вільного вибору рішень! — вигукнув він з несподіваним полегшенням. — Чи можна зібрати робота за схемою вільного вибору рішень для управління командним пунктом? — звернувся він до мозкового центру бази.

— Так.

— Тоді зберіть. Негайно. Нам, можливо, доведеться евакуюватися, і якщо це станеться, я б хотів, щоб робот зміг нас підмінити.

Вони ненадовго підуть — доки зменшиться температура і знову стануть придатні для людини умови. Керувати Головним пунктом було нескладно — все полягало просто у виборі кращого рішення, часом з-поміж численних варіантів. Робот, що правильно оцінюватиме обстановку і матиме схему вільного вибору рішень, зможе на якийсь час чудово впоратися. Звичайно, це не ідеальний вихід, і перевага над Ворогом, швидше за все, трохи зменшиться, що, однаке, не призведе до поразки. Перш ніж здійснити свій план, генерал мав узгодити його з національним центром, але був певен, що там не вигадають нічого кращого.

Так і сталося. Літні командувачі взагалі розгубилися і були вдячні генералові Піру за пропозицію. Його навіть підвищили в званні, додавши ще одну зірочку на погонні. Евакуюватися наказали відразу, як тільки робот-оператор почне задовільно діяти.

Гаряча оліїста вода сягнула їхніх колін. Загальне напруження спало лише тоді, коли був принесений новий робот. Пір похмуро спостерігав, як до його крісла пригвинчують автомат. Складання робили швидко, не надаючи уваги дрібницям: корпус робота являв собою квадратну коробку, помережану потворними зварними швами. Два ока містилися на колоноподібному обрубку, прикріплена згори до коробки, з переднього боку якої виходила єдина рука на шарнірах. Очі вліялися у вимкнений екран контрольного пульта, рука безжизнно зависла. Пір приєднав усі пульти до контрольного, кинув останній погляд на бойові операції й рішуче ввімкнув екран.

Червоне світло спалахнуло перед роботом, і той відразу приступив до роботи. Залізний вказівний палець миттєво натиснув три кнопки, переключивши пульти, і знову розслаблено завмер. Пір слідкував за рішеннями робота і не знаходив погрішностей. Можна було ввести танки у прорив на сході й спробувати скувати ворога. З іншого боку, тактично грамотно було і відступити, вирівняти лінію фронту, уникнувши передбачуваних втрат. Обидва варіанти мали одинакові параметри за шкалою імовірності, тому й з'явилися на екрані. Робот був спроможний керувати.

Пір відчув, однаке, роздратування від цього. Певною мірою йому було сташенно образливо, що його замінив цей чорний однорукий ящик. Невже для машин людина важила не більше? Залізні пальці швидко пробігли по кнопках на пульти й знову завмерли.

— Приготуватися до виходу! — крикнув Пір. Ця евакуація була помилкою, страшною помилкою. Та що він міг вдіяти? — Полковника Фрея понесено на ношах, — повідомив він офіцера медслужби. — Як він там?

— Помер, — відповів з присмакою лікар. — Спека виявилася важким випробуванням для його ослабленого організму. Не витримало серце.

Коли всі вишикувались, генерал Натія зробила крок уперед і віддала Пірові честь:

— Усі зібралися, сер. Кожен має додаткові запаси їжі й води на випадок ускладнень на зворотному шляху через тунель.

Спонуканий анахронічним пориванням, генерал Пір обернувся і віддав честь командному пульту. Жоден з автоматів не звернув на нього найменшої уваги. Робот, що сидів у його кріслі, швидко тицьнув пальцем у якусь кнопку, не зважаючи на Піра. Почуваючи себе в дещо дуріому становищі, генерал поквапився услід за своїми підлеглими.

Вони вже промінули численні герметичні брами фортеці, коли зустріли робота. Той чекав у зовнішньому приміщенні і, щойно прочинилася брама, швидко зайшов досередини. Це був робітник, один з механічних роботів, геть подряпаний і заброханий.

Два роботи вдалися до німого спілкування; радиохвилі, що вони їх посилали безпосередньо в мозкові центри, передали інформацію швидше за будь-яку розмову.

— Вихідний тунель завалено, — оголосив ад'ютант. — Дах обвалився в багатьох місцях, і тунель наповнюється водою. Вирішено його поки що не відкривати. Завали повсякчас продовжуються.

— Відмінить це рішення. Воно недоречне, — зауважив Пір. У його голосі забринів розпач.

— Нічого не можна змінити, — проказав ад'ютант металевим голосом судді, що читає вирок. — Зараз тунель не відкрити. Виявлено, що маленькі пристрій, схожі на теплові генератори, проникли в ґрунт і обвалили тунель. Його відкриють, коли їх...

— Інший вихід! Мусить бути інший вихід! — слова Піра стали невиразними від спеки, як і його думки, однаке робот їх розібрав і сприйняв за команду.

— Тут є запасні переходи, що колись вели нагору. Але мені бракує інформації. Я не знаю, чи не замуровані вони.

— Веди, показуй — ми не можемо тут довго бути! Робот-ад'ютант пішов попереду і лініє завдяки своїй залізній силі зумів повернути прирослі від часу обертові двері, що закривали прохід до старих тунелів. Люди чалапали навпомацки за ад'ютантом, заточувались і знову підводились.

Генерал Пір намагався командувати, а коли його накази не виконували, робив спроби власноруч допомогти ослабленим. Однаке помітив, що при цьому сам відстae від решти.

Страждання від спеки виявилися могутнішими за втому і все гнали і гнали їх уперед. Піру стачило ще сил проміртити однослівний наказ зупинитися, а тоді, приклавшись спрагло до своєї фляги, він непримінно поточився. Решта попадали живими згустками болю зверху на нього. Ад'ютант з невтомною терплячею машини чекав, поки вони підведуться.

Болісний стогін, зрештою, привів Піра до тями, й він, доклавши зусиль, розірвав обпаленими неслухняними пальцями медпакети. Мазь від опіків полегшила страждання і'ятьом, які врятувалися, а стимулатори наче знову повернули їм силу. Генерал Натія під час жахливого переходу трималася близче до Піра, так само як і решта троє. Всі воїни були молоді й дужі, хоча один виявився менш витривалим. Тож

вій просто загубився при наступному підйомі.

Крізь більшість проходів, зруйнованих і засипаних камінням, пробратися неможливо. Якби з ними не йшов робот, вони напевно б загинули. Кожний прошарок групту був детально закарбований у його електронній мозковій підкірці, що зберігала пам'ять всіх попередніх роботів-ад'ютантів з початку війни. Наштовхнувшись на перешкоду, втікачі поверталися назад і відшукували інший шлях. Крок за кроком просувалися вони до поверхні. Час наче зупинився в безпросвітній пітьмі; вони засинали, геть виснажившись, тоді знову зводилися й чалапали далі. Їжі не лишилося, вода закінчувалась. Їх утримувало на ногах лише запевнення робота, що вони досягли найвищого рівня.

Ми підійшли до поверхні,— оголосив ад'ютант.— Цей тунель веде до вогневої гарматної позиції. Але тепер він перегорожений.

Пір сів і, примрежившись, вступився очима в тунель, що крученими сходами вів нагору, намагаючись утомленим розумом дійти якогось рішення. Склепіння тунелю було залізобетонне, забите гострими уламками.

— Розчистити отвір! — наказав Пір.

— Не можу,— відказав робот.— У мене майже розрядився акумулятор, не встигну.

Це був кінець. Пройти їм не судилося.

— Може, вдастся... змести перешкоду? — не впевнено запропонувала генерал Натія. Пір спрямував на неї світло ліхтарика, і генерал витрусила з патронаша на поясі жменю патронів.

Як не дивно, четверо штабістів мали при собі особисту зброю і додаткові обойми, не викинувши їх разом з іншою амуніцією. Ад'ютант зібрал додаткові обойми й закопав їх серед залізобетонних уламків, а люди тим часом відійшли вглиб тунелю. За хвилину робот приєднався до них, і всі попадали на землю, щосили притискаючись до неї. Тунель здрігнувся, від гуркоту позакладало вуха.

— Пробилися,— прохрипів Пір.— Допоможіть мені видертися.

Підтримуваний роботом, він дістався отвору і став відкидати м'яку землю з країв, щоб можна було пролісти. Посипалися грудки землі, вкриті зеленою вологовою травою. Пір просунувся в отвір, шукаючи навпоматки, за що б учепитися.

— Дозвольте вам допомогти,— прогнув голову, і коричневі мозолясті долоні схопили Піра за руку й потягли назовні.

Це було так несподівано, що генералові від здивування перехопило подих. А що він не пручався, руки впевнено витягли його з отвору. Він удав долілиць на землю і сягнув рукою по пістолету, відчуваючи різь в очах від сліпучого світла. Крізь сльози він розгледів навколо себе чимало ніг і відсмикнув пальці від пістолетної рукояті.

Усі вже були назовні, коли очі в Піра, зрештою, звикли до світла і він зміг розширнути довкола. Небо було похмуре, і, мабуть, недавно доціло, оскільки генерал сидів на вологій траві. Просто перед ним лежало свіжозоране поле. Пір відчув раптову радість, впізнаючи речі, які до того бачив тільки на екрані. Вперше в житті він був на земній поверхні.

Зрозуміло, що всі бачені ним кінокадри стосувалися історії, довоєнного часу, коли люди ще жили на поверхні землі, а не в підземних містах. Він

завжди вважав, що поверхня стерчльна і позбавлена будь-якого життя. Тоді хто ж ці люди? Раптом цією просвітіло і понеслося з виттям понад ним, аж тепер генерал звернув увагу на безперервний гуркт, що лемилав, здавалося, зусибіч.

— Ви хто? — почувся голос, і Пір над силу звів голову, щоб роздивитися темношкірого чоловіка, який допоміг йому виліти з тунелю.

— Я генерал Пір, а це мій штаб.

— Генерал,— буркнув чоловік, ховаючи посмішку. Тоді обернувся і пронизливо спіснув. Пісред поля кілька чоловіків тягли якийсь дивний пристрій, один з них махнув рукою, і всі вони рушили в бік Піра.

— Он іде Борук,— похмуро мовив брунагношкірій.— Поговоріть з ним.

Юди в полі наблизились, і тепер генерал міг розгледіти, що тягли вони плуга, зібраного з уламків брухту. Дві ручки нагадували щось знайоме: це були руки роботів, приварені одна до одної, щоб стали довшими. Один з чоловіків, що йшли в запрягу, вивільнився з ярма і наблизився. Оголений до пояса, він, однаке, був у сірих формених штанях і високих черевиках.

— Військові! — вигукнув він, побачивши прибульців.— Чудово! Чудово! — Тоді розвернувся і кудись побіг. Справжній дощ дрібних металевих уламків сипонув по траві навколо них. Пір відчув, що божеволіє.

Той чоловік відбіг, щоб повністю одягнутися. Він накинув кітель, а замість каски натягнув на голову кашкет із знайомою емблемою. Акуратно застебнув усі гудзики, обтрусив порох з штанів і лише тоді обернувся й рушив до Піра.

— Ворог! — скрикнув Пір і сягнув рукою до кобури. Таку форму він не раз бачив у інформаційних фільмах. Він вихопив пістолета, але хтось вибив зброю у нього з рук. Пому лишалося тільки, завмерши, спостерігати, як чоловік наблизився, карбуючи крок, кланув підборами і віддав честь.

— Генерал Борук,— представився він.— З місією миру. Можна дізнатися, з ким маю честь розмовляти? — Він опустив руку і дістав з кишені білій прапор із складаним держаком. Розкладши держак, гордо підняв прапор. У нього було засмагле, як і в інших, обличчя, чорні вуса і цапина борідка.

— Я генерал Пір,— насилу спромігся вичавити з себе Пір.— Хто ви такий? Що робите тут?

— До ваших послуг, генерале,— промовив Борук і встремив держак прапора в землю. Тоді подій до іншої кишені й дістав звідти великий гаман. Я приніс вам вітання від нашої гордої країни і радісну новину, що ми бажаємо укласти мир. Тут усі папери, включаючи й мое посвідчення, вам тільки лишається передати їх відповідним органам.

Ви помітите, що тут згадується про комітет миру, однаке мушу повідомити, що всі члени його померли або були усунуті. Відверто кажучи, мое ім'я ви знайдете в списках комітету як капітана Борука, але то було на початку. Завдяки рішучості, а також молодості й волячій силі я швидко досягнув карколомних вершин. Генерал Граніз сам присвоїв мені звання і навіть віддав свій кітель з генеральськими погонами. Що ж, він зробив дуже мудро, адже, прошу відзначити, стою тут перед вами я, а решти немає. Ми хочемо миру, на будь-яких умовах, що ви їх висунете. Го як, згода?

— Сідайте. — запропонував Пір, відчуваючи, що його самого не тримають ноги. — Чому ви пропонуєте мир зараз, якщо припустити, що ваше посвідчення не підробка? Хіба цим ви не програєте війну?

— Якщо бути послідовно відвертим, генерале, ми навіть не ведемо війни. — Борук простягнувся на землі й пожував травинку. З часом ви дошукаетесь причини нашої мирної пропозиції, тож краще зробити це раніше. Це буде ліпше з огляду на некерованість становища. Справа в тому, що ми були змушені покинути наш бойовий пункт і передати командування в руки роботів. З вами все гаразд? — здивувався він, побачивши, як підстрибнув Пір.

— Так, — заспокоїв його Пір. — Продовжуйте. Ситуація була аж надто знайомою, щоб він міг спокійно слухати розповідь.

— Треба сказати, що ваші вчені — спритні хлопці. Вони зуміли занести на наш командний пункт видозмінений вірус, якого неможливо позбутися. Довелося евакуювати людей, щоб піддати базу радіоактивному випромінюванню і стерилізації. Поки це робилося, керівництво воєнними операціями було повністю передано в руки роботів. Коли ж ми спробували пізніше повернутися назад, то зіштовхнулися з ускладненнями. Усі входи виявилися перекритими, й ми ніяк не могли втівкмати роботам, чого від них хотимо. Вони чудово без нас обходилися, справді, просто чудово. — Він виплюнув травинку й насунувся.

— Але ж існували інші способи. Ви могли відмінити колишній наказ..

— Це не так легко, генерале. Запевняю вас, що ми докладали всіх зусиль. Словом, чим більшу наполегливість ми виказували, тим надійніше роботи захищалися від нашого втручання. Врешті-реши вони відігнали нас, прийнявши за Ворога, і ми мусили відступити.

— А от ми повернемось.

— Я передбачав щось подібне, — посміхнувся Борук. Ніщо не могло сковатися від його удаваної неуважності. — Коли генерал зі своїм штабом вистрибує з-під землі в районі його командного

пункту, мені варто шукати розгадку в своєму досвіді. Я не помилуюсь? Ви також мусили покинути свій пункт?

— Я нічого вам не розповім.

— Атож, атож. Це справді «військова таємниця». — Борук гірко сміхнувся, розірвав документи про капітуляцію і пожбурив їх у багнюку. Щось пронеслося в повітрі й вибухнуло на обрії, здійнявши хмару куряви. — Вам довелося тікати, так само як і нашим офіцерам, і тепер дороги назад нема. Так і мало статися у війні, де всі операції проводять роботи. А що ми тим часом зосердили всю нашу зброю на знищенні ворожого командного пункту, то, зрештою, окрема зброя принесла частковий успіх. Роботи міцніні за людей і витримують будь-які смертоносні умови.

— Чому... чому ви не капітулювали? Чому не прийшли до нас?

— Повірте, мій юний приятелю генерале, що це найбільше бажання нашої країни. Але як це зробити, коли точиться тотальна війна? Ми вдавалися до радіо і до всіх інших видів зв'язку, але автомати, призначені для цієї роботи, блокували передачі. Тоді ми відрядили делегацію, пішли без зброї, й роботи, ясна річ, не звернули на нас уваги. Всі наші втрати в дорозі пов'язані лише з полями битв, які довелося перетинати. Роботи ж геть на нас не зважали — таке собі попередження з майбутнього чи, я б сказав, із теперішнього. Війна точиться скрізь, існує кілька спокійних зон, таких, як ось ця, що понад надійно захищеною базою.

— Це жахливо! Жахливо! — простогнав Пір.

— Таки справді, але треба поставитися до цього по-філософськи. Беріть приклад з цих людей, які живуть тут під крилом у смерті. Роботи й без нас успішно продовжуватимуть свою війну, і, можливо, вона тягнеться дуже довго, оскільки сили цілковито рівні. Знайдіть собі жінку, оселяйтесь тут і розкошуйте.

Пір спіймав сеbe на тому, що мимоволі вп'явся очима в Натію, яка, спалахнувши, відвернулась. Навіть під генеральським мундиром у дівчини вгадувалася її гарненька постава.

— Ні! — вигукнув він. — Я не погоджуєсь. Це жахливо. Людство не може так жити. Просто сидіти й чекати, поки ці бездушні машини знищать одні одних.

— Нікого не обходить, друже генерале, подобається нам таке становище чи ні. Ми застаріли. І стали зайвими. Надто довго ми гралися у війну і створили дуже досконалі машини. Їм подобається грatisя самим, і вони це не кинуть, а ми мусимо підшукати собі місцинку і спробувати жити згідно своїх здібностей. Підшукати сковок, щоб вони нас не розчавили під час своєї гри.

— Ні, я на це не пристану! — знову закричав Пір, і його очі сповнилися слізами розчарування і люті. Він скинув з плеча руку Натії. За обрієм загуркотіло, червоне збліснуло, і неподалік від них хряпнувся розпечений уламок заліза.

— Сподіваюся, вам весело! — крикнув Пір і погрозив кулаком байдужому небу. — Сподіваюся, вам весело!

Переклад з англійської Олександра БУЦЕНКО.

© Переклад з англійської
Олександра Буценка.